

به چه کسانی قهوه قجری خورانده می شد؟

۳۰ شهریور ۱۴۰۰ ساعت ۱۳:۵۸

در رابطه با این که چه تعداد از افراد به این شیوه به کام مرگ شتافتند، آمار دقیقی وجود ندارد اما گفته می-شود میرزا محمدخان سپهسالار و میرزا حسین خان مشیرالدوله قزوینی و حسینقلی خان ایلخانی بختیاری از جمله مهمی افرادی بودند که با نوشیدن قهوه قجری حذف شدند.

موضوع قدرت متمرکز از مفاهیم عجیب شده در ساختار نظام سیاسی ایران و از جمله دوره قاجار بود. در این نوع سیستم هرگاه فرد یا گروهی با رفتار و یا سیاستهای خود به ساخت موجود آسیب میرساند، محکوم به مرگ شده و یا از طرق مختلف برکنار میگردد. یکی از روشهای عجیب و تا حدی مرسوم که توسط دربار و در نبود نهادهای قانونی در حذف رقبا صورت میگرفت، مسموم ساختن افراد با خوراندن قهوه آغشته به سم سیانور بود. این روش تا حدی مرسوم شده بود که قهوه قجری را به اصطلاحی سیاسی و منفی در واژگان سیاسی تبدیل نموده است. این که چه تعداد فرد یا افراد با این روش جان خود را از دست دادند، کاملاً مشخص نیست؛ اما واضح است که این شیوه، روشی مرسوم در دوره قاجار برای نابودی مخالفان در کشمکشها و رقابتهای سیاسی بود که در ادامه به تبیین بیشتر این موضوع پرداخته میشود.

قهوه در ایران

قهوه به عنوان یکی از نوشیدنی های محبوب، برای اولین بار در دوره صفویه جای خود را در میان نوشیدنی های روزانه ایرانی ها باز کرد و در کنار چای به نوشیدنی غالب مردم تبدیل شد. این ماده خوراکی پرترفدار علاوه بر کارکرد اصلی خود به عنوان نوشیدنی، با ایجاد قهوه خانه، کارکرد عجیب دیگری نیز در دوره قاجاریه یافت و به قهوه قجری شهرت پیدا کرد. زیرا از عصر ناصرالدین شاه، در سیاست و کشمکش قدرت میان خاندان قاجار برای حذف رقبا یا مخالفان به کار رفت. چنانچه شاه و یا عناصر اصلی قدرت احساس میکردند فردی در حال قدرت گرفتن است و یا با اقدامات خود، باعث ایجاد ناامنی برای شاه و یا قدرت حاکمه میشود، او را مجبور به خوراندن قهوه مسموم به سیانور میکردند و بعد از مرگش شایعه میکردند که به مرگ طبیعی مرده است.

در باب این که چرا از این شیوه برای حذف رقبا استفاده میشد نمیتوان اظهارنظر قطعی نمود اما با توجه به این که شیوه مزبور در دوره ناصرالدین شاه متداول گردید میتوان این فرض را مطرح نمود که با وجود عدم تغییر ساخت قدرت و متمرکز بودن آن، به اوج رسیدن تغییر و تحولات اصلاح طلبانه و مشروطه خواه در این دوره باعث شد تا شاه قاجاری برخلاف پادشاهان پیشین نتواند به

راحتی رقبا را از دایره قدرت حذف کند. به عبارتی از آنجا که حذف رقبا با قهوه قجری به راحتی و بدون برجا گذاشتن هرگونه علائم مشهود از جمله زخم و کبودی و... صورت میگرفت، واکنش کمتری از سوی مردم برمیانگیخت و باور این که فرد به مرگ طبیعی مرده است را بیشتر تقویت میکرد. به عبارتی کشتن افراد لایق و کاردان حکومتی در شرایطی که آگاهی سیاسی مردم به دلیل تحولات فکری و سیاسی متحول شده بود، میتوانست نارضایتی مردمی نسبت به حکومت را تشدید نماید. در رابطه با این که چه تعداد از افراد به این شیوه به کام مرگ شتافتند، آمار دقیقی وجود ندارد اما گفته میشود میرزا محمدخان سپهسالار و میرزا حسین خان مشیرالدوله قزوینی و حسینقلی خان ایلخانی بختیاری از جمله مهمی افرادی بودند که با نوشیدن قهوه قجری حذف شدند.

میرزا محمد خان قاجار ملقب به سپهسالار، وزیر جنگ، و صدراعظم دوره ناصرالدین شاه بود. وی در اواخر عمر خود به عنوان والی وقت خراسان انتخاب شد. گرچه وی در این دوران، اقدام خاصی علیه قدرت حاکمه انجام نداد ولی فردی نامی بود و شاه بیم آن داشت که شهرت او در میان مردم بعدها دردرساز شود. از این رو گفته میشود که سه روز قبل از مرگش، ناصرالدین شاه به مشهد سفر میکند و به دستور وی و بر اثر نوشیدن قهوه سمی کشته میشود.

میرزا حسین خان مشیرالدوله قزوینی یا سپهسالار دوم نیز از جمله افرادی بود که بعد از رسیدن به مقام صدر اعظمی با اقدامات خود از جمله مبارزه با رشوه خواری، قدرت طلبی و ثروت اندوزی، قدرت بسیاری از حکام ولایات را محدود نمود. «اقدامات مشیرالدوله در بدو صدارت او یادآور اقدامات امیرکبیر بود و مردم فکر میکردند امیرکبیر دومی ظهور کرده است و مشکلات ایران به زودی بر طرف خواهد شد.»^۱

در نهایت اقدامات سپهسالار در اصلاح برخی از امور از جمله اصلاح وزارتخانه ها، باعث شد تا شایعه قدرت یابی وی علیه پادشاه نیز پرنگ گردد. این موضوع ناصرالدین شاه را به وحشت انداخت. از این رو تصمیم به برکناری وی از سمتش گرفت. هر چند بعد از مدتی وی را «نائب التولیه» خراسان کرد. بعد از این انتصاب «شاه سفری به مشهد رفت و در ۲۱ ذیحجه سال ۱۲۹۸ ه.ق. سپهسالار، در مشهد در سن پنجاه و هفت سالگی فوت نمود و معروف است که مرگ او به امر شاه و با مسمومیت بوده است.»^۲

حسینقلی خان ایلخانی بختیاری یکی نیز از ایلخانان دوره ناصری بود که همواره از حکومت مرکزی تبعیت مینمود. وی در دوران تصدی خود بر مناطق غربی و جنوبی کشور، توانست ثروت زیادی فراهم کند. بختیاری علیرغم اطاعت از حکومت مرکزی، مورد سوءظن ناصرالدین شاه قرار گرفت و علت این موضوع نیز علاوه بر ثروت اندوزی وی، مدت طولانی حکومتش بود. چرا که بیم آن می رفت که وی با قدرتطلبی بیشتر برای حکومت ایجاد خطر نماید. از این رو ناصرالدین شاه تصمیم به حذف وی میگردد. از این قرار، زمانی که ایلخانی و اسفندیار خان به همراه علیقلی خان به دعوت ظل السلطان در میدان شاه برای مشق سربازان حضور به هم رسانیدند، پس از اتمام مشق به همراه ظل السلطان به عمارت دولتی دعوت شدند و در همان شب مرحوم حسین قلی خان ایلخانی را با زهر مهلک که در یک فنجان قهوه ریخته شده بود به قتل رساندند.^۳

از این رو با توجه به ویژگی سیاسی این افراد باید گفت، به نظر میرسد یکی از شاخصه های مشترک افرادی که به این شیوه به قتل میرسیدند، اقداماتی در راستای قدرت طلبی شخصی و یا محدود کردن قدرت افراد حاکمه و فاسد در ساختار قدرت بوده است. حذف آرام افراد و یا به اصطلاح اعدام محفلی، روشی جهت حفظ قدرت بدون آسیب رساندن به اعتبار حکومت بود آن هم در شرایطی که مردم نسبت به اصول دمکراسی و مبارزه با حکومت‌های دیکتاتوری آگاه گشته بودند.

پیوست:

- ۱- خان ملک ساسانی؛ سیاستگران دوره قاجار، انتشارات بابک، بی تا، ص: ۷۶.
- ۲- ساسانی، همان. ص: ۹۲.
- ۳- سردار اسعد بختیاری؛ تاریخ بختیاری، تهران: انتشارات اساطیر، ۱۳۷۶، ص: ۷۵۲ و ر، ک: میراندا حبیبی، زهر مهلک در قهوه ایلخان بختیاری، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۳۳۲۸، ۱/۸/۹۳،

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۱۱۵۲/کسانی-قهوه-فجری-قهوه>